

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 1

Кривий Ріг
2002

ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

М. П. Трофанова

Невід'ємною складовою частиною особистісно орієнтованої моделі освіти в Україні є формування активної особистості, здатної до конструкторського перетворення довкілля на засадах гармонії, краси, доцільності.

Цю вимогу перед учителями початкових класів поставлено в освітній галузі "Технології" Державного стандарту початкової загальної освіти (2000р.). У зв'язку з цим виникають проблеми визначення дидактичних можливостей формування навичок, досвіду творчого пошуку учнів, починаючи з молодшого шкільного віку.

Зазначимо, що один з провідних принципів освітньої політики України - демократизм - дає нині право кожному педагогу на вибір форм і методів навчання і перш за все тих, які сприяють підвищенню пізнавальної активності і творчої діяльності учнівської молоді.

Проблемі організації пошукової діяльності як основи розвивального навчання присвятили свої дослідження видатні вітчизняні та зарубіжні вчені педагоги, психологи Н.О.Менчинська, Г.С.Костюк, Л.В.Занков, В.О.Сухомлинський та ін., сучасні науковці-практики О.К.Дусавицький, В.П.Тименко, І.М.Веремійчик та ін.

Виняткову роль формуванню якостей творчої людини підкреслює відомий український дидакт академік О.Я.Савченко. Як обов'язкові, визначальні, нею виділяються такі: уміння переносити знання і вміння в нову ситуацію; гнучкість мислення, розвинена уява, уміння створювати нові образи, бачити нові функції об'єктів, легко звільнитись від стереотипів, знаходити багатоваріантність розв'язків.

Дослідженням О.Я.Савченко встановлено також ефективні форми пошукової діяльності. Це, зокрема, створення системи пізнавальних завдань, евристичні бесіди, метод аналогії,

самостійне ознайомлення з новим матеріалом з опорою на допоміжні засоби; елементарні дослідницькі завдання.

Практика підтверджує, що у розвитку творчого потенціалу дітей з різними навчальними можливостями провідне місце займає трудове навчання в системі початкової освіти. Спостереження свідчать, що навіть досвідченим учителям не завжди вдається уміло, від початку до кінця наповнювати зміст уроку пошуковою діяльністю, якщо відсутня чітка мета. О.Я.Савченко вказує на такі специфічні орієнтири у трудовому навчанні: **навчальна** мета має передбачити ознайомлення, розширення, поглиблення, уточнення, закріплення, систематизацію знань про способи (операції) трудових дій; **розвивальна** - формування умінь аналізувати, різнобічне розглядати об'єкт, визначати спільне, робити перенесення дії.

Змістом **виховних** цілей є становлення, закріплення, розвиток потреби у праці, вплив на трудові якості особистості (сумлінність, наполегливість, творчий пошук). Доцільним, на нашу думку, у формуванні досвіду пошукової діяльності молодших школярів є варіант визначення учителями цілей уроків трудового навчання. Наведемо приклад вивчення розділу "Елементи графічної грамоти при роботі з папером і картоном".

2 клас.

Уроки 1-2.

ТЕМА. ЕЛЕМЕНТИ ГРАФІЧНОЇ ГРАМОТИ.

Мета. Розкрити учням початкові відомості про креслення, вчити їх робити порівняльний аналіз понять "креслення", "технічний рисунок", "малюнок", "фотографія"; формувати вміння читати технологічні картки з допомогою вчителя.

Познайомити учнів з інструментами та матеріалами для графічних робіт: олівець, папір, гумка, лінійка, кутник, шаблони і трафарети. Навчити прийомам вимірювання і розміщування лінійкою, кутником геометричних фігур: квадрата, прямокутника, круга.

Уроки 3-4.

ТЕМА. ОБ'ЄМНІ ВИРОБИ З ПАПЕРУ.

Мета. Розкрити учням поняття про розгортку поверхні

геометричного тіла, вчити визначати основні характеристики графічних ліній: видимого контуру, розмірну, лінію згину, а також просторові орієнтири на площині зображення; розвивати просторову уяву й образне мислення, творчий пошук.

3 клас.

Уроки 1-2.

ТЕМА. ЕЛЕМЕНТИ ГРАФІЧНОЇ ГРАМОТИ.

Мета. Розкрити учням поняття про ескіз.

Закріпити знання про лінії видимого контуру, розмірну, лінію згину. Навчити креслити круг і визначати його елементи: вісь, центр, діаметр, радіус. Формувати уміння планувати роботу за зразком та графічною інструкційною карткою при побудові геометричних фігур.

4 клас.

Урок 1.

ТЕМА. ЕЛЕМЕНТИ ГРАФІЧНОЇ ГРАМОТИ.

Мета. Розкрити учням поняття про масштаб. Формувати уміння визначати масштаб при побудові зображення плоскої деталі, збільшувати та зменшувати розміри рисунків об'єктів; розуміти поняття "словесний опис майбутнього виробу", "графічний проект", "пошукова інструкція".

Вище наведене формулювання цілей уроку трудового навчання допомагає вчителеві реалізувати мотиваційний компонент навчальної діяльності, її проблемно-пошукове спрямування, а саме:

- розвивати творче мислення шляхом експериментування, пошуку зв'язку між новою і старою інформацією;
- розвивати абстрактне мислення за допомогою демонстрації конкретних предметів схематичними чи символічними зображеннями, наочною;
- активізувати навчання шляхом використання форм подачі інформації, стимуляції пошуку відповідей, духу змагання.

Необхідно підкреслити специфічність творчої діяльності при роботі з папером і картоном. Вона визначається її наочно-дійовим характером і видом мислення - просторовим. Саме просторове мислення дає можливість оперувати образами предметів, їх

ознаками, властивостями, співвідношеннями та взаємозв'язками у процесі розв'язання різнопланових завдань.

При їх виготовленні молодші школярі вчать аналізувати і планувати трудові дії, оперувати просторовими образами, набувають навичок вимірювати й обчислювати. Одночасно розробка креслення розгортки об'ємних предметів (об'єктів) вимагає від учня детально вивчити їх зразок, чітко уявити послідовність практичних дій і кінцевий результат.

Слід підкреслити, що учні молодшого шкільного віку, зокрема першокласники не вміють сприймати зразки в цілому, а тому складання виробів здійснюють з випадкових деталей. Уже пізніше, маючи певні навички, учні третьокласники, наприклад, перед тим, як виконувати роботу, аналізують креслення, самостійно доповнюють умову, виділяють складові елементи, виявляють активність і творчий підхід у виконанні складних операцій. Вони більше уваги приділяють аналізу зразка і креслення, і тільки потім добирають потрібні деталі, звертаються за допомогою до вчителя. Це підтверджує, що образ виробу в дітей утворюється раніше, ніж вони починають його конструювати.

Саме тому вважаємо, що дійовим засобом забезпечення творчого пошуку учнів початкових класів є активізація їх мислення за допомогою постановки вчителем проблемних і пізнавальних завдань, запитань: Доведи. Поміркуй. Порівняй. Знайди спільне і відмінне. Вислови своє судження. Обґрунтуй свою відповідь! При цьому учень може проявити свою ініціативу, добути з пам'яті міжпредметні знання, запропонувати ефективніші прийоми виготовлення певного виробу.

Творчі завдання повинні вимагати від учнів не будь-яких, а абсолютно визначених дій, спрямованих на вирішення конкретних задач. Це можуть бути завдання функціональної ролі виробу в цілому чи окремих його деталей, направлених на посилення зовнішньої виразності виробу, а також завдання, що вимагають пошуку більш раціонального прийому роботи, економії часу, матеріалу тощо.

Ні в якому разі не можна вимагати від дитини безпредметного "фантазування".

Значні можливості для організації пошукової діяльності дає вивчення міжпредметних інтегрованих тем, зокрема геометричного матеріалу при виготовленні об'ємних геометричних фігур. Цей розділ програми трудового навчання пов'язаний з певною кількістю як розумових, так і практичних дій і вимагає певної поетапності в роботі:

- ознайомлення зі структурою, будовою предмета, аналіз виробу і планування його виготовлення;
- виготовлення креслення розгортки, тобто графічного зображення предмета на площині;
- перетворення креслення розгортки в об'ємний предмет засобом його конструювання за допомогою вирізування і склеювання.

Дивовижне мистецтво роботи з папером у техніці орігамі, паперопластики формує і розвиває у дітей конструкторські здібності та такі якості, як спостережливість, фантазію, просторову уяву, розвиває творчі здібності, виховує любов до праці, естетичний смак, доброзичливість.

Дуже високий і розвиваючий потенціал орігамі: це прекрасний спосіб психологічного розвантаження (абстрагування, задоволення, розслаблення і заспокоєння).

Творчому пошуку молодших школярів сприяє варіантність робіт і свобода вибору. На уроці вчитель пропонує багато варіантів об'єктів праці, способів виконання роботи, оформлення виробів. Учень повинен вибрати один із запропонованих засобів або придумати свій варіант вирішення.

Розглянемо фрагмент уроку у третьому класі на тему "Конструювання іграшкових моделей". Зауважимо, що залежно від рівня підготовленості учнів, матеріального забезпечення класу, вчитель може внести зміни у запропоноване програмою планування і, враховуючи інтереси школярів, використати ситуацію виробу. Наприклад, учні виявили бажання виготовити модель робота.

Мета уроку: розширити політехнічний кругозір дітей про сучасну техніку; закріпити уміння вимірювати, розмічати, різати, клеїти; формувати творчу ініціативу, фантазію; виховувати

бережливе відношення до матеріалів, культуру праці.

У підготовці до уроку радимо провести екскурсію у шкільний кабінет інформатики, де учні ознайомляться з обчислювальною технікою. Учитель рекомендує дітям прочитати книги, статті про розвиток техніки в нашій державі, у світовому співтоваристві, готує виставку моделей, виготовлених учнями у попередні роки. Провівши бесіду-діалог про "розумні машини", педагог підводить дітей до теми уроку і пропонує кожному виготовити свого робота - програміста, музиканта, шахматиста, космонавта. А ще важливим формуючим особистість моментом є уміння зробити річ із утилізованих матеріалів, проявивши бережливість і економне використання матеріалів, "перетворити відходи в доходи".

Учитель може дати ряд завдань по естетичному оформленню моделі, що вимагають самостійного пошуку способів роботи, аналізу конструкції зображення в цілому і окремих його частин. При цьому творчі завдання необхідно органічно включати в роботу, пропонуючи кожній дитині підходити до праці осмислено. Можна роботу по оформленню моделі провести у формі гри з мозаїкою з геометричних фігур. Отримавши їх набір, учень може вибрати такі фігури, які створять композицію - дизайн моделі.

Незаперечною умовою у пошуковій праці є використання ігрових моментів. Дидактичні можливості гри переключають дитину на таку практичну діяльність, де відсутні категоричні вказівки, а зміст ігрових завдань допомагає включитись у загальний навчальний пошук: Що? Де? Коли? Звідки? Крім того гру доцільно і необхідно використати при навчанні дітей організувати робоче місце, бережливо розпорядитись матеріалом, виготовити суспільне значимі та корисні у побуті і житті речі.

Саме на основі ігор та захоплюючої творчої праці у дітей формується звичка до щоденної, водночас і буденної праці, обтяжливості якої полегшується інтересом дитини, бажанням і потребою щось зробити корисне, створити вперше самому, утвердитись у собі і сказати: "Я хочу, я вмю, я зможу зробити".

Успішна організація пошукової діяльності молодших школярів можлива за умов, якщо учитель:

- активно оволодіває умінням забезпечити особистісно орієнтований розвиток і формування досвіду творчого пошуку кожного учня;

- зміст навчального матеріалу, міжпредметних знань спрямовує на розвиток інтелектуальної ініціативи, пізнавального інтересу, нагромадження індивідуального досвіду пошукової діяльності;

- постійно стимулює учнів до виявлення самостійного пошуку, створює ситуацію для їх самовираження;

- організовує роботу на уроці так, щоб кожен здібний, обдарований учень працював з найбільшим навантаженням, враховує потенційні можливості кожної дитини з різним рівнем розумових задатків.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. - К., 2000.

2. В е р е м і й ч и к І. М. Трудове навчання. Майструй і твори. Навч. посібник з трудового навчання для 4 кл. чотирирічної та 3 кл. трирічної початкової школи. - К.: Інститут педагогіки, 2001.

3. М о й с е ю к Н. М. Педагогіка. Навчальний посібник. Видання третє, доповнене. - К., 2001.

4. С а в ч е н к о О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. - К.: Абрис, 1997.

5. С у х о м л и н с ь к и й В. О. Сто порад учителям. //Вибр. твори: В 5-ти т. Т.2. - К.: Рад. шк., 1976.

6. Щ у к и н а Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М., 1998.